

latere jaren volgen al even smakelijke beschrijvingen van het leven aan boord inclusief felle gevechten, waarbij de lezer soms de ingewanden van de slachtoffers om de oren vliegen. Kortom, dit egodocument is bij uitstek het soort bron dat ons dichtert bij het verleden brengt.

Rudolf Dekker

J. Materné, *De prijzenadministratie van de centrale overheid te Brussel tijdens de 18de eeuw. Vlaamse, Brabantse, Noordnederlandse, Engelse en Baltische graanprijzen op de Amsterdamse beurs (1767-1792)* (Historische statistieken in België. Opsporing, inventarisatie, samenstelling en interpretatie. Dienstencentrum en onderzoeksnetwerk I; Brussel: Algemeen Rijksarchief, 1994, 389 blz.).

In de zeventiende en achttiende eeuw was de Amsterdamse beurs in de graanhandel de voornaamste Europese prijszetter. Toen de centrale overheid in de Zuidelijke Nederlanden in de tweede helft van de achttiende eeuw informatie begon te verzamelen over de ontwikkeling van het prijsniveau, lag het dan ook voor de hand deze mede te ontlenen aan de beroemde Amsterdamse prijscouranten. Dit leverde een administratie van wekelijkse graanprijzen op de Amsterdamse beurs op, die voor de periode tussen 1767 en 1792 bewaard is gebleven. Deze lijvige bronnenpublicatie, die het eerste deel vormt van een reeks statistische publicaties over de Zuidelijke Nederlanden in de achttiende eeuw, heeft tot doel deze gegevens te presenteren.

De inleiding van Materné getuigt van de ambachtelijke vaardigheden waar onze zuidelijke collega's in uitmunten. Eén punt blijft echter naar mijn mening onduidelijk, namelijk waarom men juist in 1767 begon men het verzamelen van deze gegevens en daar in april 1792 mee ophield. Ook maakt deze gedegen verantwoording van de bron niet duidelijk op grond waarvan de projectcoördinator Erik Aerts in zijn woord vooraf meent dat de bron 'in menig opzicht' de Amsterdamse prijscouranten 'kwalitatief overtrof' (7). Aangezien men zich te Brussel beperkt tot het overschrijven van de gegevens uit deze couranten (en deze om te rekenen in Brabantse guldens), heb ik enige moeite in te zien waar deze hogere kwaliteit vandaan komt.

De belangrijkste reden om tot deze uitgave over te gaan is dat men de 'tweede generatie' prijshistorici, die in aantocht schijnt te zijn, ten dienste wil zijn. Deze tweede generatie zal gebruik gaan maken van geavanceerde statistische technieken, uitgediepte theorievorming en, wat nog meer is, de computer (7,29). Ik ben er ook wel van overtuigd dat dit er van zal komen, maar waarom dan nog het publicatiemedium van de eerste generatie (het ouderwetse boek) gekozen? Het grootste deel van het boek — 353 van de 389 pagina's — bestaat uit lange tabellen met de wekelijkse graanprijzen op de Amsterdamse markt tussen 1767 en 1792. De aanstormende tweede generatie prijshistoricus kan daar op deze manier niets mee: hij dient een bestand te hebben dat door zijn computer gelezen kan worden. Dit dient het liefst on line beschikbaar te zijn, middels het bekende internet. De verantwoording en inleiding van Materné zou daarbij als aparte publicatie dienst kunnen doen, of zou eveneens via internet ter beschikking kunnen worden gesteld. Het Leidse NHDA had een en ander zonder veel problemen op internet kunnen zetten. En dan zwijg ik nog maar over de veel lagere kosten van een dergelijke uitgave.

Het werken met dit boek is echter schier onmogelijk: het zou alleen al weken kosten om alle gegevens weer in de computer in te voeren (wat bovendien dubbel werk zou zijn, want Materné heeft dit ongetwijfeld ook al gedaan). Het valt te verwachten dat de aanstormende tweede generatie daar gewoon geen tijd voor heeft.

Dat neemt niet weg dat het initiatief om deze informatie met de gedegen inleiding ter beschikking te stellen zeer prijzenswaard is. Er worden niet alleen belangrijke lacunes in de bekende prijsgeschiedenis van Posthumus mee opgevuld, maar tevens wordt duidelijk hoe scherp men elders in Europa de Amsterdamse markt in de gaten hield.

Jan Luiten van Zanden

M. J. E. Blauw, *Van Friese grond. Agrarische eigendoms- en gebruiksverhoudingen in de Friese landbouw in de negentiende eeuw* (Dissertatie RUL 1995; Leeuwarden: Fryske Akademy, 1995, 334 blz., f42,50, ISBN 90 6171 795 7).

Problemen rond de pacht en het absenteïsme van grootgrondbezitters werden in de negentiende en de eerste decennia van de twintigste eeuw nergens zo scherp ervaren als in Friesland. Alleen in deze provincie kregen de denkbeelden van de Amerikaanse econoom Henry George, die pleitte voor nationalisatie van alle grond, een warme receptie, en werd er door een politieke partij — de Friesche Volkspartij — geijverd voor deze radicale oplossing van het pachtvraagstuk. Tegen deze achtergrond kan een boek over Friese grond in de negentiende eeuw belangwekkend zijn, ware het niet dat al op de eerste pagina gesteld wordt dat de auteur nauwelijks aandacht zal besteden aan deze 'symbolische en emotionele elementen van grond' (waarmee de hele politieke discussie door de zijdeur wordt afgevoerd).

Dat de situatie in Friesland in bepaalde opzichten bijzonder was, was eigenlijk al bekend, maar wordt door de dissertatie van Blauw nog eens bevestigd. Pacht was in grote delen van Friesland wel heel erg dominant, en bovendien mede door het toenemend absenteïsme van de grondeigenaren zodanig verzakelijkt, dat dit leidde tot grondige kritiek op het pachtstelsel (waarvan het boek verslag doet). Maar in andere delen van het land (Zeeland, Zuid-Holland) was pacht minstens zo belangrijk, terwijl hier de discussie over het pachtvraagstuk vrijwel uitblijft.

Maar mevrouw Blauw is niet zozeer in het pachtvraagstuk als zodanig geïnteresseerd, maar in de vraag 'wat de relatie is tussen eigendoms- en gebruiksverhoudingen in de landbouw en agrarische ontwikkelingen' (16). Hoe hebben, met andere woorden, deze specifieke — en door velen als ongunstige ervaren — pachtverhoudingen de agrarische groei in de negentiende eeuw beïnvloed? Dit lijkt een legitieme, zij het moeilijk te beantwoorden vraag, waarvoor mijns inziens een beroep op bepaalde theoretische inzichten op zijn plaats was geweest. De vraag behoort eigenlijk ook tot het bereik van de institutionele economie, en in het buitenland hebben inzichten ontleend aan deze tak van wetenschap een belangrijke rol gespeeld bij vergelijkbare discussies. Voorbeelden daarvan zijn het al decennia lopende debat over de invloed van de *common fields* op de ontwikkeling van de Britse landbouw en de meer recente discussie over de invloed van het Toscaanse systeem van deelbouw (*mezzadria*) op de landbouw in deze provincie (Fenoaltea, Epstein). Maar een poging om de zeer algemene vraag uit de inleiding te vertalen in meer concrete onderzoeksvragen, ontbreekt ten ene male. Sterker nog, ergens middenin de aanloop van de behandeling van de kritiek op het pachtstelsel, komt de volgende ontluisterende onthulling: 'de vraag wat bedrijfseconomisch 'beter' was, de exploitatie van landbouwgrond door een eigenaar of pachter, moet ik openlaten' (97). Met andere woorden, *en passant* wordt de lezer hierbij meegedeeld dat de auteur absoluut geen raad weet met de vraagstelling die aan het begin van de studie geformuleerd is, en er maar van afziet om deze te beantwoorden. Voor de hand liggende vragen die met de centrale vraag verband houden (werd er door Friese pachtboeren minder geïnvesteerd in grondverbetering dan door hun Groningse